

*Абрамчук О. В.**Вінницький національний технічний університет (Вінниця)*

Мовою нації визначається моральне
здоров'я народу, його розвиненість, культурність
О. Гончар

Руйнівні процеси, які відбулися в структурі української мови на рівні мовної спроможності окремих мовців (масового мовця), вийшли назовні і виявили ту величезну прірву, яка існує між історично виробленою, досконалою літературною формою української мови та її живою щоденною реалізацією.

Сучасна мовна ситуація кардинально відмінна від ситуації початку минулого століття. Сьогодні маємо розвинену літературну мову, здатну обслуговувати всі сфери суспільного життя, але відсутнє повноцінне побутування живих форм розмовного мовлення [3, 25].

Упродовж останніх десятиліть, які відзначаються зростанням рівня освіченості різних верств суспільства та можливостями масової комунікації, відчутнішою стала потреба більш гнучкого і структурованого підходу до усних різновидів мовлення, нового ставлення до розмовних елементів у повсякденному спілкуванні.

Норми розмовного стилю встановлюються не граматиками, як у книжних стилях, а звичаєм, національною традицією [1, 20].

Перед сучасною українською соціолінгвістикою постає ряд проблем, пов'язаних не лише з дослідженням соціальної бази української мови, а й з вивченням її соціально зумовлених стилістичних шарів давніших періодів, зокрема XIX–початку XX ст. У сучасних умовах існує та підсилюється небезпека зміни стилістичних норм під впливом російської мови, яка в мовленні багатьох сучасних носіїв української мови виступає посередником між думкою та її україномовним висловленням. Подібна ситуація існувала у різні періоди розвитку і становлення норм української літературної мови. Так, у 20–их–початку 30–их рр. в українську мову увійшло чимало висловів, утворених на зразок російських, у процесі непрофесійного перекладу, які увійшли у буденну мову, а потім і у книжку.

Як доводять сучасні психолінгвістичні дослідження, особливість кожної мови виявляється не тільки і не стільки у словниковому протиставленні, скільки в характері поєднання інформативних складових, в особливостях зберігання мовної інформації у свідомості людини, в існуванні системних внутрішніх законів на концептуальному рівні мовних значень, у відповідності лексичним нормам. Для вироблення стилістичних норм у різних сферах вживання мови варто зважати на відповідність їх реальному життю мови, а не лише традиційним теоретичним положенням нашого мовознавства, яке більше спирається на писемні зразки мовлення.

Однією з характерних рис мовної ситуації в Україні є українсько–російський білінгвізм, який супроводжується інтерференцією, відхиленням від норм мов. Наслідком змішування мовних систем української та російської мов є суперінтерференція, яка одержала назву суржику. Мовною основою суржику є інтерферована українська мова, яка містить значну кількість запозичених російських слів, що передавалися з покоління в покоління і оформлені за нормами української мови. Це явище виявляється на різних рівнях мовної системи: у фонетиці – це порушення орфоепічних норм (рітм, серія); у лексиці – вживання русизмів (врач замість лікар); у семантиці – використання слів у невластивому для них в українській мові значенні (неділя замість тиждень); у граматиці – заміна норм української мови російськими (два брати – два брата, через хворобу – із-за хвороби).

Суржик став різновидом мовлення, що містить у собі різномірні елементи: мовні одиниці розмовно–побутової української мови, елементи розмовно–побутової лексики російської мови, позалітературні інтерферентні явища різних типів.

Серед відхилень від літературної норми домінує ненормативне наголошення слів, що підтримується орфоепічними нормами російської мови (дочка, новий); значна кількість русизмів (конечно, даже); порушення граматичних норм при формотворенні (у закінченнях дієслів 1–ї особи мн. – маюєм, бачим; утворення по батькові – Івановна; утворення прикметників найвищого ступеня – самий розумний; закінчення іменників в О.в.одн. – весной, коньом; закінчення іменників у М.в. одн. – по лісам; при відмінюванні числівників – семидесяти; відсутність чергувань – на руці, в аптеці; використання російських моделей – дякую Вас, іспит по).

Вивчення суржику та шляхів його подолання є актуальною проблемою соціолінгвістики, що має велике соціокультурне значення для нормалізації мовної ситуації в Україні.

Так, засобами рідної мови відбувається знайомство з культурою народу: духовною, яка закарбована в моральних принципах, вірі, та матеріальною, яка відображена у традиціях, звичаях і обрядах; через ознайомлення студентів з лексичними, стилістичними, фразеологічними багатствами рідної мови.

Самоцінний прошарок української мови – народні прислів'я, приказки, які передають культурні надбання, звичаї, погляди, вірування, способи мислення, виховання, суспільні норми, становлять національний характер, світогляд, національну самосвідомість. Знайомство з народними традиціями у мовленні – мовленнєвим етикетом дає розуміння ментальності українців, їхньої поваги до слова.

Проблемою є бідність лексичного складу мови. Найбільший шар представляє іншомовна лексика. Основним моментом має бути застереження – не зловживати іноземними словами, в першу чергу, у повсякденному спілкуванні.

Занепокоєність у викладачів викликає те, що словниковий запас студентів поповнюється жаргонізмами, мовними штампами, нецензурними висловами. У протигагу викладачі звертаються до історії української мови, чистоти й цнотливості українського мовлення, що відзначали іноземці, побувавши в Україні. Наводили приклад, що турецький мандрівник Ельвія Челебі, побувавши у 1657 р. в Україні, відзначав, що українці – це стародавній народ, а їхня мова всеосяжніша, ніж перська, китайська чи монгольська. У цій мові йому вдалося знайти лише чотири лайливих вирази: „щезни, собако”, „свиня”, „чорт”, „дідько” [2, 209]. Через пояснення історії виникнення „мату”, який не має українських коренів, закликали студентів до уважного, бережного, сумлінного ставлення до рідного слова. Ставлення до мови студентів виявлялося при обговоренні якості друкованої продукції, на кшталт „Словника соромітницької лексики” Л.Подерв'янського.

У дослідженні Лесі Ставицької „Арго, жаргон, сленг” наводяться пояснення щодо виникнення жаргонізмів в усному мовленні як елемента сміхової культури (Ще не вмерла Україна, та процес уже пішов (інтелігенція); (не родись щасливим, а народись у Дніпропетровську (політ.середовище), вікові аспекти жаргоновживання (рамки розширилися від 14 до 25–30 років раніше, тепер 11–30). У дітей до 15 років сленгових слів 70–100 одиниць. Активізація зниженої мови – це ознака низької культури денационалізованих, дегуманізованих і деморалізованих (дзюбишина–Мельник). Сленгізм притаманний столичній молоді.

На заняттях з мови викладачі використовували тексти художніх творів української класичної літератури, публіцистичні та наукові матеріали. Таким чином студентам надавалася можливість порівняти величну, мелодійну літературну мову з мовою-суржилом, в якій містяться слова-покручі, соромітницька лексика. Прискіплива оцінка студентами прочитаного стала свідченням їхнього свідомого ставлення до справжніх цінностей.

Студентські вислови-коментарі щодо брутальності мови обнадіюють. Молоді люди розуміють стильову диференціацію мови, тому вважають „соромітницьку лексику” – вуличною, „непристойні вислови” – ознакою невігластва.

Заслуговеє на увагу розвиток зв'язного мовлення, уміння спілкуватися на різні теми.

Значної уваги потребує позиція молоді у ставленні до мови: проблемою є відсутність україномовного простору, меншовагість рідної мови.

Важливим у формуванні мовленнєвої культури студентів є звертання до національного мовленнєвого етикету українців: національні риси притаманні привітанням та побажанням (Доброго дня, Усього найкращого, На все добре та ін.), толерантність, вміння вислухати співрозмовника, стриманість у висловлюванні зауваження чи побажання, повага та доброзичливість, які проявляються навіть при вирішенні спірних питань.

Наші спостереження засвідчили розуміння студентами того, що мовлення майбутнього фахівця має бути естетично-елегантним (оптимально дібраний темп, звучність мовлення, різноманітність синтаксичних конструкцій, використання фразеологізмів тощо), позбавленим примітивізму та вульгарщини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зубков М. Сучасна українська ділова мова. – Х.: Торсінг, 2002. – 448с.
2. Іванишин В., Радевич–Винницький Я. Мова і нація/ Тези про місце і роль мови в національному відродженні України. – Дрогобич: Відродження, 1994. – 217 с.
3. Масенко Л.Т. Мова і політика. – К.:Соняшник. 1999. – 100с.